

v automobilovém odvětví, děje se tak výlučně v souvztáznosti s dalšími prvky lidského počínání. Například příchodu katalyzátorů a zákazu olovnatých aditiv v benzínu by nebylo dosaženo bez dostatečného přičinění státní administrativy a veřejného nátlaku. Zejména čtenáři netechnických oborů ocení podkapitoly věnující se historii vzniku zpevněných cest a dálnic, sítí rychlého občerstvení, kin, motelů, ale též výrobních linek, odborového hnutí, mrtvých zón kolem městských obchvatů, anebo specifického systému daňového zpoplatnění.

Vzhládnutí důraz je autorem od počátku kladen na studium rozdílů, které od prvních vývojových krůčků zásadně odlišily povahu evropské a americké automobilové kultury. Volti se však vždy snaží poukazovat na světlé a stinné stránky obou hráčů a poskytovat na daný stav co nejširší úhel pohledu. Mluví-li proto od počátku knihy o automobilu jako o evropském vynálezu zdokonaleném a celosvětově rozšířeném teprve s pomocí USA, nezapomíná poukázat, že tento stav americké nadvlády vedl k obraznému usnutí na vařínech tzv. velké trojky (označení pro trojici hlavních producentů automobilů v USA – General Motors, Chrysler, Ford) a přesunutí těžiště nadvlády do Evropy a na Dálný východ. Neméně zajímavým tématem je analýza dopadů užívání automobilu v dnešním světě na pozadí zhoršujících se výhledů životního prostředí a strategických otázek zdrojů paliv. Zatímco první roky 20. století byly důkazem narůstající nadvlády a konečného triumfu spalovacího motoru nad parními vozy a elektromobily, otázka znečištění prostředí a ubývajících zásob ropy celý děj na počátku 21. století jako bumerang vrací zpět. Po zevrubné analýze možných variant spalovacího motoru Volti dochází k závěru, že jedinou alternativou do budoucna jsou bezemisní elektromobily poháněné z baterií (s. 150).

Za hlavní přínos této knihy lze bezesporu považovat široký, přesto čtenáře nijak nomezující rozsah témat, která autor do studia fenoménu automobilu zahrnul. Slabinou knihy je její občas přílišné zaměřování na americký trh jako na hlavní místo dění vývoje automobilové kultury. Přestože problémy evropského či asijského kontinentu by mohly ve věru událostí USA americkému čtenáři připadat provinčními, jejich hloubka není o nic méně zajímavá. Dění na francouzském a německém trhu je zde odsunuto na okraj, hlavním bodem výzkumu evropské automobilové tváře je v podstatě pouze analýza (úpadkového) vývoje britského automobilového průmyslu. O kulturních specifikách vývoje automobilového fenoménu mimo USA tak je, byť vůbec nijak nezajímavě, informováno jen skrze legislativní omezení a výsledném scvrknutí se evropských aut vůči americkým „korábům“.

Jan Vejbor

Andreas Wiedemann, „Komm mit uns das Grenzland aufbauen!“ Ansiedlung und neue Strukturen in den ehemaligen Sudetengebieten 1945–1952. Essen: Klartext Verlag Essen, 2007, 482 s. ISBN 978-3-89861-734-5

Tématem Wiedemannovy knihy je státem řízené osídlování československého pohraničí po druhé světové válce. Doposud nebyl tomuto tématu, a to nejen v německé, ale ani české

literatuře, věnován dostatečný prostor, tím méně se dá v této souvislosti mluvit o důsledné a obsáhlé analýze zmíněných procesů. Přitom se, jak sám autor upozorňuje, dá v kontextu vyhnání a znovuosídlení hovořit o přesunech přibližně pěti milionů sudetských Němců a Čechů.

Při hodnocení použité literatury a práce s prameny je nezbytné poukázat na to, že se původně jednalo o disertační práci. I proto se této publikaci nedá v otázce práce s prameny příliš vytknout. Wiedemann využil prostřednictvím archivů různé dokumenty akčních výborů či státních úřadů, ale i dokumentů kontrarozvědky či StB. I seznam sekundární literatury je rozsáhlý, jedná se o práce českých i německých historiků, mnoho myšlenek je primárně převzato od historika, který se vyhnání, odsunu a osídlování věnuje dlouhodobě, totiž Tomáše Staňka.

Zkoumanou tematiku lze zasadit do časového mezi koncem druhé světové války a rokem 1952, kdy skončila státem řízená hlavní etapa migrace do pohraničí. Jádrem práce je směřováno mezi léta 1945 a 1948, kdy se dá hovořit o hlavní vlně migračních toků, které položily základ pro další postupné „dosídlení“. Prostor je pak vyjádřen pojmem „pohraničí“. Autor upozorňuje na některá úskalí používání takového pojmu a poukazuje na skutečnost, že pojem pohraničí není jasně geograficky definován (zpravidla se tento pojem chápe jako pruh území rovnoměrně se rozkládající podél státní hranice), nýbrž je chápán v historických konotacích. V praxi to pak znamená, že se práce zabývá územím až 100 km od hranic do vnitrozemí, ovšem na druhou stranu se nevztahuje na území blízko hranic jako Domažlice, Třeboň, Náchod či Břeclav. Proto se v této práci diskutují také pojmy jako vnitřní pohraničí (*das innere Grenzgebiet*) či pseudopohraničí (*Pseudo-Grenzgebiet*).

Kniha se kromě úvodu a závěru člení na pět kapitol. Kapitola první se věnuje osídlení měst a venkova. Zde se Wiedemann věnuje především motivům a hlavním zásadám, které si československý stát stanovil při řízení osídlování pohraničí. Vůdčím motivem vlády byla, *inter alia*, „slavizace“ pohraničí (Němci, potažmo Maďari, byli vnímáni jako „cizí vřed na našem těle“). Nicméně co se procentuální struktury obyvatelstva týče, tvořili i po znovuosídlení velké procento obyvatel opět cizinci. Wiedemann dokázal velmi zajímavým a věrohodným způsobem zachytit situaci v pohraničí druhé poloviny 40. let. Zejména potřebu státu urychleně osídlit opuštěná a do značné míry zničená obydlí či hospodářská stavení. Cílem pochopitelně bylo zaměřit se na ekonomickou a demografickou výstavbu osvobozeného státu, tedy dostat do pohraničí nové pracovní síly na místa vyhnaných Němců, kterým bylo zkonfiskováno celkem 2,6 milionu hektarů pozemkového fondu. K tomuto účelu československá vláda používala různé prostředky, mezi které se dá řadit i mediální propaganda – patrná i z obálky knihy, na které je vyobrazen dobový motivační plakát s textem „Pojď s námi budovat pohraničí“. Wiedemann upozorňuje, že osídlování bylo doprovázeno negativními jevy: v pohraničních oblastech se pohybovaly ozbrojené bandy, partyzáni, ale i zbytky oddílů Werwolf. Velkým problémem byl také fenomén zlatokopů *Goldgräber*, kteří do pohraničí cestovali pouze za účelem obohacení. Na druhou stranu, Wiedemann popisuje i organizaci státní správy, už tehdy s jasnou převahou komunistických činovníků, která měla proces osídlování na starosti.

Druhá kapitola se zaměřila na hospodářský a sociální rozvoj. Poměrně jednoznačně implikuje obsah, který se věnuje hospodářským a integračním opatřením státních úřadů

(např. zajistit základní potřeby obživy obyvatel) a sociální výstavbě pohraničí. Věnuje se však i motivům, které vedly jednotlivé skupiny (vnitřní migranty, migranty ze zahraničí) k tomu, aby se vzdaly dosavadního způsobu života a šly poměrně dobrodružně za cestou do neznáma, kde si musely nově vybudovat veškeré sociální, pracovní či kulturní vazby. Je statisticky podloženo, že migranti z vnitrozemí pocházeli z valné většiny ze sociálně slabších vrstev, zpravidla venkovských. Mnozí zahraniční migranti (např. Volynští Češi) zase hledali možnost, jak se vrátit do Československa a začít nový život – za tímto účelem jim také bylo uděleno československé státní občanství.

Třetí kapitola, nazvaná Symbióza a konflikty, popsala vztahy jednotlivých skupin přistěhovalců mezi sebou a vztah původních obyvatel k těmto skupinám. Je logické, že tyto vztahy měly daleko k dokonalosti. To nebylo způsobeno jen odlišným dosavadním socio-kulturním prostředím, ale zejména představami, jaké jednotlivé skupiny měly o vlastní budoucnosti. Wiedemann poukazuje na skutečnost, že zejména původní obyvatelé zažili velké zklamání, když očekávali, že po válce budou mít možnost zastávat vedoucí pozice v rámci budování státní správy. Centrální vláda v Praze však se shora začala dosazovat „své“ vlastní lidi, tedy zpravidla přistěhovalce do pohraničí. Dále je v kapitole věnován prostor nejen českým migrantům a německé menšině (zejména antifašistům), ale také přistěhovalcům z Francie, Rumunska, Jugoslávie či Maďarska.

Čtvrtá kapitola, nazvaná Identita a kulturní výstavba, úzce souvisí s kapitolou třetí. Velmi nesnadné totiž byly snahy o začlenění přistěhovalců do pohraniční komunity, o jejich integraci a vytvoření jednotného společenského celku se společnou identitou. Z těchto důvodů byl proces osídlování úzce spojen s nacionální propagandou a agitací. Leitmotivem a spojovacím článkem různorodých skupin obyvatel tak dle názoru autora bylo vytváření antiněmeckých nálad. V tomto je ovšem možné s autorem polemizovat, do jaké míry bylo tyto masy nutné přesvědčovat o protiněmeckých postojích. Vláda i místní státní správa vyvíjely velkou snahu při zřizování škol a vzdělávacích institucí či knihoven. Kromě toho byla zakládána i kina či rozhlas, sloužící mimo jiné zmíněným cílům, tedy zejména propagandě, aby se předešlo novému „Mnichovu“.

Kapitolu pátou, nazvanou Pohraničí a stát, věnoval autor poválečnému vývoji pohraničí ve vztahu k celkovému území Československa. Pozornost je tu upřena na celostátní volby 1946 do Ústavodárného národního shromáždění s jejich dnešní optikou neuvěřitelnou podmínkou, totiž aktivním volebním právem jen pro slovanské obyvatele (nemohli volit Němci ani Maďaři). Wiedemann analyzuje, proč KSČ vyhrála v pohraničních okresech s větší převahou než na celostátní úrovni (53 % versus 40 %) a důvodům, proč starousedlíci hlasovali pro komunisty mnohem méně než nově příchozí. Závěrem kapitoly je popisována industrializace pohraničí, stěhování obyvatel do měst za prací, vytváření jednotlivých zemědělských družstev a celková „konsolidace“ pohraničí pod komunistickou patronací.

Kvalitu publikace poněkud snižují některé technické nesrovnalosti a chyby v překladech do němčiny (např. u karikatur na s. 86) nebo chybějící či naopak přebývající čárky a háčky v českých jménech a názvech. To však nic nemění na tom, že tato publikace stojí za přečtení.

Marek Chmel